

CAPUT II.
DE CAUSIS HABITUUM

Sequitur, ut causas habituum exponendas suscipiamus. Causarum vero quadruplex est genus, efficientium, finalium, formalium, materialium. Et finalis quidem causa peculiari disceptatione non indiget, quia satis constat ex dictis, habitum esse propter actum, cui facilius delectabiliusque producendo potentiam juvat. De solis itaque aliis tribus causis est nobis hic seorsim agendum, ita videlicet ut loco causæ formalis investigetur forma metaphysica seu essentia habitus, etenim cum hic sit actus et forma potentie inhærens, non habet physicam formam, quam in se recipiat; nomine autem causæ materialis tractabitur subjectum habitus, inquirendo varias potentias, quibus inesse possint habitus.

ARTICULUS I.
Causa efficiens habituum.

151. Cum efficiens causa inquiratur, sermo esse potest vel de sola prima ipsius productione vel etiam de ejus conservatione, itemque quæri potest, quanta actuum frequentia requiratur ad habitus productionem.

§ I.—CAUSA EFFICIENS ET CONSERVANS HABITUUM.

Agitur autem, ut jam sæpius monuimus non de habitibus supernaturalibus vel infusis, sed de naturalibus, quos ante omnia statuimus esse omnes acquisitos, nullum autem innatum, ne ipsum quidem habitum vel intellectum primorum principiorum, quemadmodum jam in *Logica* probatum reliquimus (1). Et ratio est, quia nullum est nobis indicium asserendi habitus animo ingenitos. Non enim novimus ullos

(1) Vide *Logicam Major.*, num. 203, 205, seqq., pag. 788, 792, seqq.

Omnes habitus
naturales
sunt acquisiti.

naturales præter eos, qui dant facilitatem et promptitudinem operandi. Atqui facilitas et promptitudo operandi in potentiis, quæ ex sese non sunt ad unum genus et modum actuum determinatæ, non solet acquiri nisi ex assuetudine ac repetitione actuum. Concedi tamen potest inesse homini a natura inchoationes vel semina quædam habituum instar naturalium dispositionum vel aptitudinum, quibus facilius acquiri possint, quemadmodum præclare docet Aquinas: *Neutro modo contingit in hominibus esse habitus naturales, ita quod sint totaliter a natura. In angelis siquidem contingit eo quod habent species intelligibiles naturaliter inditas, quod non competit humanæ naturæ, ut dictum est* (part. I, quæst. LV, art. 2). *Sunt ergo in hominibus aliqui habitus naturales, tamquam partim a natura existentes, et partim ab exteriori principio. Aliter quidem in apprehensivis potentiis, et aliter in appetitivis. In apprehensivis enim potentiis potest esse habitus naturalis secundum inchoationem, et secundum naturam speciei et secundum naturam individui. Secundum quidem naturam speciei ex parte ipsius animæ, sicut intellectus principiorum dicitur esse habitus naturalis; ex ipsa enim natura animæ intellectualis convenit homini, quod statim cognito, quid est totum, et quid est pars, cognoscat, quod omne totum est majus sua parte; et simile est in cæteris. Sed quid sit totum, et quid sit pars, cognoscere non potest nisi per species intelligibiles a phantasmatibus acceptas. Et propter hoc Philosophus in fine Posteriorum* (text. ult. circ. med.) *ostendit, quod cognitio principiorum provenit nobis ex sensu. Secundum vero naturam individui est aliquis habitus cognoscitivus secundum inchoationem naturalem, in quantum unus homo ex dispositione organorum est magis aptus ad bene intelligendum, quam alius, in quantum ad operationem intellectus indigemus virtutibus sensitivis. In appetitivis autem potentiis non est aliquis habitus naturalis secundum inchoationem ex parte ipsius animæ, quantum ad ipsam substantiam habitus, sed solum quantum ad principia quædam ipsius, sicut principia juris communis dicuntur esse seminalia virtutum. Et hoc ideo, quia inclinatio ad objecta propria, quæ videtur esse inchoatio habitus, non pertinet ad habitum, sed magis pertinet ad ipsam rationem potentiæ. Sed ex parte corporis secundum naturam individui sunt aliqui habitus appetitivi secundum*

quamvis possint
esse a natura
seminalis quædam
et inchoationes
habituum.

incoationes naturales; sunt enim quidam dispositi ex propria corporis complexionem ad castitatem vel mansuetudinem, vel ad aliquid hujusmodi (1).

Nec te moveat, quod passim leges in libris recentiorum nempe habitus quosdam hereditate transmitti filiis a parentibus, unde sequi videtur admittendos esse aliquos naturales.—**Nam ejusmodi habitus** non sunt reapse habitus operativi, de quibus disputamus, sed dispositiones organismi bonæ vel malæ a parentibus contractæ, quæ solent sæpe generatione communicari filiis, sicut communicantur morbi aut propensiones ad morbos et aliæ dispositiones organice.

Fatendum itaque est, actus aliquo saltem modo concurrere ad habitus productionem, utpote qui non generatur nisi ex illorum exercitatione. Quæritur itaque, utrum actus sint causa habituum effectrix, vel quænam ea sit. Prima opinio est Durandi et Petri Buridani, existimantium habitus immediate produci a sola potentia, ita ut actus secundum Durandum non sit nisi dispositio (2); secundum Buridanum autem via seu actio, per quam habitus efficitur (3). Communis vero sententia cum S. Thoma (4), efficientiam habituum tribuit actibus (5). Utrum porro actus sint adæquata causa, an

Actus aliquo modo concurrunt ad habitus productionem; utrum autem efficienter concurrant, disputatur. Sententia negans, cui opponitur communis affirmans.

(1) S. Thom. 1. 2. quest. 51, art. 1. Cfr. ibid. quest. 63, art. 1, ubi eadem res egregie declaratur.

(2) Vide Durand. 3.^a dist. 33, quest. 2.

(3) Buridan. 2. *Ethico*, quest. 3.

(4) S. Thom. 1. 2. quest. 51, art. 2; quest. 63, art. 2.

(5) Ita præter antiquiores quosdam Caproolus (3.^a dist. 33, quest. 1, ad argum. Durandi), Cajetan., Conradus Bartholom. Medina, Sylvius (In 1.^{am} 2.^{am} quest. 51, art. 2), Valentia (In 1.^{am} 2.^{am} disp. 4, quest. 3, punct. 2), Molina (In 1.^{am} part., quest. 27, art. 1, disp. 8, membr. 2), Fonseca (*Metaphys.* lib. 9, cap. 5, quest. 4, sect. 3), Suarez (*Metaphys.* disp. 44, sect. 8.), Conimbricens (*Ethico*, disp. 7, quest. 3, art. 2), Salas (In 1.^{am} 2.^{am}, tract. 10, disp. 3, sect. 1), Vazquez (In 1.^{am} 2.^{am}, disp. 79, cap. 7), Arriaga (In 1.^{am} 2.^{am}, tract. de habit. disp. 32, sect. 4), Oviedo (*de anim.* controv. 14, punct. 6), Compton (*de anim.*, disp. 30, sect. 2, num. 5), Rhodes (*Philos. perip.* lib. 2, disp. 18, quest. 4, sect. 3), Petrus Hurtado (*de anim.*, disp. 16, sect. 6), Sylvester Mauri (*Questiones philos.* Quest. physico-metaphysica, quest. 5.^a, Ad quintum), Soarez lusitan. (*de anim.* tract. 7, disp. 1, sect. 4), Lossada (ibid. disp. 6, cap. 5, num. 136), Mairius (ibid. disp. 3, quest. 3), Pontius (ibid. disp. 14, quest. 2), etc. etc.

vero potentia ipsa immediate concurrat ad habituum effectionem, non convenit apud omnes. Conradus, Valentia, Salas, Arriaga et Compton potentia quoque suum tribuunt concursum immediatum; negant vero Suarez, Vazquez, Soarez lusitanus, Lossada, Mairius, Pontius, et alii: resque pendet etiam ex controversia de majori minorive actus perfectione supra habitum. Qui enim volunt habitum perfectiorem esse, non posunt illius adæquatam efficientiam actui asserere. Ac relate ad conservationem etiam non una est omnium opinio: nam quamquam in eo conveniant, quod potentia subjective conservet habitus ceu vera earumdem causa materialis, dissentiant tamen respectu efficientis causalitatis. lidem PP. Arriaga et Compton et Petrus Hurtado contendunt potentiam etiam conservare saltem inadæquate habitus in genere causæ efficientis: alii soli Deo asserunt conservationem.

152 PROPOSITIO 1.^a *Habitus producantur ab actibus iisque solis, conservantur autem a solo Deo in genere causæ efficientis.*

Prima pars: Habitus producantur ab actibus. 1.º Positis actibus, resultant habitus, non vero positis actibus, nullus habitus existit, nec ulla apparet impropertio aut specialis difficultas, propter quam repugnet habitus ab actibus produci. Ergo re vera producantur. **Consequentia probatur**, quia in primis adest indicium causalitatis in consecutione habituum ex actibus; deinde inest similitudo saltem virtualis inter utrosque, quia quamvis habitus non sint ejusdem speciei, atque actus, tamen influunt in alios actus simillimos cum prioribus; tertio habitus servant etiam proportionem quandam gradualem cum gradu perfectionis actuum; siquidem quo perfectiores intensioresve sint hi, eo facilius gignuntur habitus, et magis intenduntur. Quæ omnia profecto, si nihil obstat in contrarium, probabilissimum videntur suppeditare fundamentum asserendæ actibus efficientem causalitatem. **Antecedens quoad primam partem** manifeste liquet experientia; quoad alteram vero partem patebit ex difficultatum solutione.

Habitus ab actibus producantur.

Prob. 2.º Potentia secundum se indifferens est ad habitus etiam contrarios acquirendos. Ergo assignanda erit aliqua causa determinata, quæ virtute sua producat habitum. At nulla ejusmodi alia causa assignari potest præter actum.

Probatur 3.º quia habitus saltem voluntatis videntur explicari non posse sine concursu efficiente actus. Nam, saltem si voluntas esset causa totalis efficiens habitus, non satis intelligitur, cur non libere ipsum producat ita, ut neque possit illum producere nisi elicitu actu, neque possit productionem habitus impedire nisi actu omisso: id quod egregie explicatur admissa efficiente actus causalitate. Atqui si ad habitum voluntatis efficienter concurrat actus, analogia requirit, ut etiam ad aliarum potentiarum habitus concurrat. Ergo...

Probatur 4.º ex directa contrariorum sententiarum impugnatione. Nam si actus non tamquam principium aut causa efficiens concurrat, ideo erit vel quia α) est dispositio removens impedimenta, et sic præparans receptionem habitus, qui a sola potentia producat, ut volebat Durandus, vel quia β) actus est ipsa formalis actio vel effectio habitus. Atqui neutrum concedendum est. Et primo quidem

α) *Actus non est dispositio tantum ad habitum recipiendum.*

Etenim sæpe in potentia non est majus impedimentum ad actum, quam ad habitum recipiendum, puta cum nullus est contrarius habitus removendus, quin potius in quibusdam interdum solent esse quædam quasi naturales inchoationes habitus comparandi, ut loquitur S. Thomas, et vidimus initio hujus quæstionis. Cum ergo habitus sint perfectiones valde potentiæ convenientes, non apparet, cur ad earum receptionem specialis aliqua dispositio requirenda sit, saltem ubi nullum est contrarium impedimentum: quare non est arbitrarium actus esse dispositiones duntaxat, et non veras causas efficientes habituum. Præterea, quemadmodum argumentatur Suarez, dispositio physica, quæ per se ac positive requiritur ad receptionem formæ seu ad unionem ipsius cum subjecto, necessaria est etiam ad conservationem ejus in eodem, ut constat inductione in omnibus dispositionibus physicis. Atqui actus certissime non est necessarius ad conservationem habitus in potentia, utpote qui, cessante actu, diu perseverat. Ergo actus neque ad primam habitus receptionem

requiri potest ut dispositio. Major probatur, quia unio formæ, quæ in primo instanti fit, non est alia ab ea, quæ postea perseverat. Ergo si dispositio est per se necessaria propter unionem, erit necessaria, quantum durat unio; nec est major ratio de primo instanti, quam de cæteris (1).—Dices quasdam esse dispositiones, quæ requirantur ad primam formæ introductionem, quæ nequaquam necessariae sunt ad conservationem, ut videre est in ceræ molliæ, quæ necessaria quidem est ad recipiendam, non autem ad conservandam imaginem vel figuram sigilli—**Verum respondeo**, in hoc exemplo nullam esse paritatem, quia molliæ requiritur tamquam removens obstaculum, quandoquidem figura sigilli nequit ceræ imprimi nisi per penetrationem sigilli intra ceræ masam, ad quod profecto positivum impedimentum est durities, et necessario requiritur molliæ.

β) *Actus non est via seu ipsa formalis actio effectiva habitus.* 1.º Quia jam ostendimus alibi actus intellectus et voluntatis non esse actiones prædicamentales ac proinde modales entitates, sed terminos et qualitates absolutas (2).

Probatur altera pars: *Habitus producuntur a solis actibus* ita ut potentia immediate per se non illos efficiat, 1.º Quia si nihil obstat, quominus actus soli sint adæquata causa efficiendi habitus, non est, cur confugiamus ad immediatam etiam efficientiam partialem potentiæ, quæ nullis sufficientibus indiciis nobis innotescit. Atqui nihil reapse obstat, quominus actus soli sint adæquata causa producendorum habituum. Una enim causa repugnantia foret, quod actus sint habitibus imperfectiores. Atqui nulla est necessitas id asserendi, sed potius actus esse probabilius perfectiores paulo ante probatum reliquimus. Ergo actus sunt adæquata causa efficiens habituum.

et quidem
a solis actibus;

(1) Vide Suarez, loc. cit. sect. 8, num. 7.

(2) Vide *Psycholog.*, vol. 2.um num. 75, 77, pag. 288. et 297 seqq.; et supra in hoc volumine num. 16, pag. 35 seqq.

Hic probe nota, rem magis dubiam esse, utrum actus intellectus et voluntatis sint qualitates media aliqua actione distincta productas, ut constat ex locis citatis: sed quod sint non pure actiones, sed qualitates a potentia productæ, est valde communis doctrina.

Prob. 2.º Habitus eo melius producitur, quo minor potentie reliqua esset vis ad producendum habitum, nempe cum actus intensiores fiunt. Ergo hoc signum est potentiam immediate non producere nisi actum suum, habitum autem non produci proxime nisi ab actu, ac proinde efficientiam habitus non esse tribuendam potentie nisi tamquam cause remotae, seu tamquam cause sue cause. Et proba consequentiam, quia potentie virtus limitata est. Ergo quo magis impenditur in actus, minus impendi potest in habitus: ac proinde si vere physica efficientia per se ipsa influeret potentia in habitus productionem, deberet eo perfectius influere in habitum, quo remissiores actus poneret, et vicissim eo minus influeret in habitum, quo intensiores produceret actus (1).

Probatur tertia pars: *Habitus a solo Deo conservatur in genere cause efficientis*. Et ratio est, quia non habent aliud, a quo conserventur: non enim conservari possunt ab actibus, quippe qui cessant illico; neque a potentia, cum neque primo producti ab illa sint.

155. Objicies 1.º Doctrina est Aristotelis (2) ad habitum non dari alterationem. Ergo habitus nequeunt produci ab actibus. — Respondeo, *neg. conseq.* Cur alteratio proprie dicta non terminetur ad habitus, sed tantum ad qualitates tertii generis, declaravimus in *Cosmologia* (3); ex nostra vero assertionem hic nullatenus contrarium sequitur, quia falsum est actus potentiarum, per quos habitus comparantur, esse veri nominis alterationes, quarum propria ratio declarata videri potest in predicto loco *Cosmologiae*.

Objic. 2.º Duæ cause ejusdem generis nequeunt sibi esse mutuo cause. Atqui essent, si actus causarent habitus, nam superius ostendimus vicissim actus causari ab habitibus. Ergo. — Respondeo, *dist. Major*. Id est, duo individua nequeunt se mutuo causare in eodem genere cause, ut v. g. homo A producat hominem B, et homo B hominem A, *conc.* Nequit causa unius generis, producere effectum, qui vicissim producat aliam causam similem prioris cause, non eandem priorum causam, *neg. Et contradisting. Minor*. Nam actus gignit

(1) Cfr. Lossada, loc. cit. num. 136.

(2) *Physicor.*, lib. 7, cap. 3, Text. Comm. 17.

(3) Vide *Cosmologiam*, num. 296, ag. 10, 0.

conservantur
autem a solo
Deo.

Quaedam
objectis sub-
stantur.

habitus, et habitus gignit postea actum, non illum, a quo ipse genitus, est, sed alium similem.

Instabis. Saltem habitus intenditur per illum ipsum actum, quem ipse producit, nam jam existentes habitus intensiores fiunt per actuum repetitionem. — Respondeo, habitum intendi quidem per actum, quem efficit, sed secundum diversum esse, quia habitus causat actum, quatenus habens gradum minus intensum, et ab actu accipit novum gradum intensiois diversum.

Objic. 3.º «Actus producit speciem sui, nempe rememorativam, et hæc dicitur semen ejus. Vel ergo actus non producit habitum velut semen sui, vel habitus et species idem sunt». — Respondeo, argumentum supponere questionem circa naturam habitus, quæ paulo inferius tractanda est. Multi concedunt habitum consistere in speciebus. Qui vero hæc distinguunt, respondent tam habitum, quam speciem ab actu relictam, dici posse semen actus, sed in diverso sensu et in diversa linea. «Nam utrunque ordinatur ad producendam similitudinem actus; sed species ad similitudinem intentionalem, nempe ad cognitionem reflexam actus, a quo oritur, habitus vero ad similitudinem physicam et univocam, nempe ad alium actum versantem circa idem objectum et specificè similem præcedenti; quæ de causa, nomen seminis magis proprie convenit habitui, quam speciei. Nec est inconueniens, quod ejusdem rei sint duo semina diversa, quando referuntur ad diversas lineas, et utrumque vel alterum metaphorice vocetur semen» (1).

Objic. 4.º Habitus vitiosus nequit a solo Deo conservari, secus enim posset etiam infundi. Ergo reliquum est, ut conservetur a potentia in genere cause efficientis. Ergo generatim dicendum est ob analogie argumentum omnem habitum a potentia sua conservari. — Respondeo *neg. antec. et probat.* Et ratio est, quia habitus vitiosus nulla turpatur formali malitia, nec existentia et conservatio ejus imputatur Deo, sed voluntati create, quæ illum suis actibus acquisivit; ad Deum vero, ut ad Auctorem nature atque universalem causam pertinet semel productum habitum conservare, donec per actus contrarios expellatur. Non posset tamen Deus infundere, vel solus

(1) Lossada, loc. cit. num. 137.

producere, vitiosum habitum, quia tunc ageret ut causa particularis, ideoque illi, ceu vero auctori, imputaretur vitiosus habitus, fere sicut imputatur voluntati creatæ, cum suis illum actibus comparavit; quod certe divinam dedecet sanctitatem (1).

§ II.—AN ET QUO FACTO PLURES REQUIRANTUR ACTUS
AD GIGNENDUM HABITUM.

154. Verum quanta, inquires, opus est actuum ad producendum habitum frequentia? Quatuor a quibusdam recensentur opiniones: prima, quæ tribuitur Aristoteli (2), tenet generari nullum habitum posse uno actu generari, sed plures requirere. Secunda est extreme opposita Henrici, Scoti, Gabrielis cum Nominalibus (3), qui universaliter affirmant quoslibet habitus uno actu quoad substantiam saltem in statu imperfecto generari. Tertia opinio est S. Thomæ (4), quem multi sequuntur; distinguit inter habitus evidentes scientificos, et habitus voluntatis atque opinativos intellectus; statuitque scientificos quidem per primum actum produci, quia evidenter principiorum est efficacissima causa, et aliunde ex parte intellectus nulla est repugnantia: quare propositiones per se notæ applicatæ ad subjectam materiam, statim convincunt intellectum, ut assentiatur conclusioni ex illis fluenti. Negant vero ad habitus voluntatis et ad opinativos intellectus sufficere generatim unum actum, saltem nisi sit heroicus vel valde intensus, quia vel hujusmodi actus sunt causæ non sat efficaces virtutis, vel ipsæ quoque potentie talis sunt indolis, quæ nequeant per unum duntaxat actum habitualiter inclinari ad eliciendum illud genus operationum. Quarta demum est eorum opinio, qui sentiunt cum secunda, quando nullus est contrarius habitus, prius existens in potentia, sufficere unum actum ad habitum gignendum; non autem

(1) Cfr. Lossada, loc. cit. num. 138.

(2) *Ethicor.* lib. 1, cap. 7, et clarius lib. 2, cap. 1. Cfr. S. Thom. 1. 2. quæst. 51, art. 2, *sed Contra*, etc.

(3) Apud Suarez, *Metaphys.* disp. 41, sect. 9, num. 3.

(4) S. Thom. 1. 2. quæst. 51, art. 3, 1.º dist. 17, quæst. 2, art. 3, ad 4.um; *de virtut.* quæst. 1, art. 9, ad 1.um; 2.º 2.^æ quæst. 24, art. 6, ad 2.um.

sufficere, si contrarius habitus potentie insit, tunc enim priores actus debebunt impedimentum istud superare. Ita existimant Paludanus, Almainus et quidam alii veteres apud P. Joannem de Salas. Illæ tamen omnes sententiæ ad duas præcipuas rovocantur, quæ opposito modo propositam quæstionem resolvunt. Omnes enim in eo conveniunt, quod facilitas operandi non uno actu soleat comparari, sed pluribus repetitis. Omnes etiam facile concedunt, quod actus etiam præcedentes ultimum, per quem apparet jam formatus habitus, aliquid efficiant, et aliquo modo conferant ad illum, tum quia secus nec essent necessarij; tum quia, cum omnes illi actus, et priores et ultimus, sint ejusdem speciei, non est ratio, cur postremo duntaxat tribuendus sit influxus in habitum. Tota ergo radix difficultatis ac discordiarum est in determinando, quid efficiant illi actus priores. Thomistæ arbitrantur priores hujusmodi actus nihil efficere, saltem de substantia et entitate habitus, sed tantum disponere, donec post sufficiens exercitium advenit postremus actus (quem cæteroquin nescimus a priori designare), et gignit habitum secundum suam substantiam, qui postea successivis actibus poterit magis magisque intendi. Quæ doctrina tribuitur S. Thomæ: *In generatione virtutis acquisite*, ita Aquinas, non quilibet actus complet generationem virtutis, sed quilibet operatur ad eam, ut disponens: et ultimus, qui est perfectior, agens in virtute omnium præcedentium, reducit eam in actum, sicut etiam in multis guttis cavantibus lapidem (1). Quam doctrinam sequuntur plures Thomistæ, ut Cajetanus (2), Bartholomæus de Medina (3), Doctor Montesinos (4), quibus adstipulatur Gregorius de Valentia (5). Alii vero dicunt primum actum reapse efficere aliquid de habitus substantia et entitate, quamvis illud adhuc sit imperfectus et partialis habitus, nec nomen mereatur, donec repetitione similium actuum crescat, et reboretur, ac perfectus fiat. Hoc

quæ ad duas
revocantur.

(1) S. Thom. 2. 2.^æ quæst. 24, art. 6, ad 2.um Cfr. *de virtut.* quæst. 1, art. 9, ad 1.um.

(2) In 1.^æ 2.^æ, quæst. 51, art. 3.

(3) In 1.^æ 2.^æ, quæst. 51, art. 3.

(4) In 1.^æ 2.^æ, disput. 32, quæst. 5.

(5) In 1.^æ 2.^æ, disp. 4, quæst. 3, punct. 3.

videtur intendere secundo loco laudata sententia, quam explicant, ac tuentur commississime nostrates cum Eximio Doctore (1), Joanne Azor (2), Tanner (3), Vazquez (4), Joanne de Salas (5), Conimbricensibus (6), Tellez (7), Arriaga (8), Oviedo (9), Rhodes (10), Soarez Lusitano (11), Quiros (12), Lössada (13). Et eandem tenent Scotistæ Mastrius (14) et Frassen (15) et quidam recentiores scriptores, ut S. George Mivart (16), Paulus Janet (17) et Fonsegrive (18). Prima istarum sententiarum potest ita propugnari, ut non multum ab altera discrepet; prout vero a quibusdam exponitur. nescio an possit ullatenus sustineri. Itaque ut in re valde perplexa verisimilior doctrina statuatur; sit

155. PROPOSITIO 2.^a Quamquam plerumque varii requirantur actus ad gignendum habitum in statu perfecto, tamen unus sufficit ad habitum scientiæ, itemque, si intentus sit, ad alios habitus producendos.

Prima pars: Plerumque varii requiruntur actus similes ad gignendum habitum perfectum, videtur experientia constare. Signum enim habitus non pure inchoati, sed justum

Plerumque
varii requiruntur
actus
similes ad
gignendum ha-
bitum

- (1) *Metaphys.* disp. 44, sect. 9.
- (2) *Instit. Moral.* lib. 3, cap. 21, quest. 2, et 5.
- (3) *Tom.* 2, disp. 7, quest. 1, num. 31.
- (4) In 1.^{am} 2.^e, disput. 79, cap. 8.
- (5) In 1.^{am} 2.^e, tract. 10, disp. 3, sect. 3.
- (6) *Ethicor.* disp. 7, quest. 3, art. 2.
- (7) *Disp.* 70, sect. 2, num. 6.
- (8) *Theolog., disput., De actib. human.,* tom. 3, disp. 32, sect. 3, num. 16.
- (9) *De anim. controu.* 14, punct. 6, num. 1.
- (10) *Philos. perip.* lib. 2, disp. 18, quest. 4, sect. 7.
- (11) *De anim.* tract. 7, disput. 1, sect. 4, paragr. 1.
- (12) *Curs. philos.* disp. 93, sect. 4.
- (13) *De anim.* disp. 6, cap. 5, num. 139.
- (14) *De anim.,* disp. 3, quest. 3, num. 24.
- (15) *Quart. Philos. pars. De scient. moral.,* 1.^a pars. disp. 3, sect. 3, quest. 2, concl. 3.
- (16) *On truth,* pag. 174. London, 1889.
- (17) *Traité élémentaire de philos. Psycholog.,* sect. 3, chap. 4, pag. 286.
- (18) *Elément. de Philos. 1.ère leçon,* pag. 99.

ac perfectum gradum assecuti, est inclinatio et facilitas operandi, eaque de se stabilis. Atqui facilitas hujusmodi plerumque non acquiritur uno actu. Ergo.

Secunda pars: *Unus actus sufficit ad habitum scientiæ.* Est expressa doctrina S. Thomæ, probaturque, quia cum evidentia penitus vincat intellectum, et ad assensum cogat; sufficit una sola demonstratio, quæ importat evidentiam, ut intellectus, ablata omni difficultate, determinetur ad assensum, et quantum est de se, immobiliter persistet in eadem dispositione, si alioqui species ex parte objecti requisitæ memoria retineantur, ac ministrentur. Ergo ad habitum scientiæ producendum non requiritur repetitio similium actuum. E converso actus opinionis vel virtutis moralis non ita determinat potentiam, vel ob debilitatem causa seu medii, ut in opinione, vel ob formalem libertatem ipsius potentiæ aut repugnantiam oppositæ inclinationis, et ideo habitus acquisitus per unum actum scientiæ dicitur habere non solum essentiam, sed etiam perfectionem habitus, saltem quantum ad determinationem potentiæ; opinio vero aut virtus non habet perfectionem habitus, donec per consuetudinem quasi in naturam convertatur (1). Apposite ad rem Aquinas: *Quanto actio agentis est efficacior, tanto vel citius inducit formam; et ideo videmus in intellectualibus, quod per unam demonstrationem, quæ est efficax, causatur in nobis scientia; opinio autem, licet sit minor scientia, non causatur in nobis per unum syllogismum dialecticum, sed requiruntur plures propter eorum debilitatem. Unde et in agibilibus, quia operationes animæ non sunt efficaces, sicut in demonstrationibus, propter hoc quod agibilia sunt contingentia et probabilia, ideo unus actus non sufficit ad causandum virtutem, sed requiruntur, plures (2).*

Dices: Aristoteles scripsit habitum scientiæ doctrina, tempore, et experientia acquiri (3). Ergo putandus est cum prima opinione ex quatuor initio laudatis ad omnem prorsus habitum, etiam intellectualem multos requisivisse actus.

- (1) Suarez, *Metaphys.* disput. 44, sect. 9, num. 15.
- (2) S. Thom., *De virtut.*, quest. 1, art. 9, ad 11.um Cfr. loc. alia superius cit.
- (3) *Ethicor.* lib. 2, cap. 1. Cfr. S. Thom., *ibid.* lect. 1, initio.

unus tamen
sufficit ad habi-
tum scientiæ,

Respondeo, Aristotelem posse ita explicari, ut nomine habitus scientiæ intellexerit non quemlibet partialem habitum cuiusvis veritatis demonstratione cognitæ, ac proinde habitum non essentialiter solum vel intensive perfectum, sed habitum perfectum etiam extensive, quatenus complectitur seriem latiore plurium conclusionum circa unum objectum formale, qualis est *Logica, Physica*, etc. Quod si verum est, facile in concordiam revocantur S. Thomas et Aristoteles; neque enim docuit, opinor, Aquinas unum demonstrationis actum sufficere ad acquirendum complexum plurium veritatum, qui vulgo significatur nomine scientiæ. Præterea ad unam duntaxat veritatem demonstratione cognoscendam necessariæ sunt plures apprehensiones et principia demonstrationis, quæ generatim experimento et inductione colliguntur (1). Ergo etiamsi doctrina Aristotelis restringatur ad quamlibet conclusionem demonstrative seu scientifice cognitam, adhuc verissimum est habitum huiusmodi experimento ac tempore indigere, ac sæpe, non semper, doctrina et aliorum magisterio acquiri. Necesse ergo non est dicere S. Thomam ab Aristotele discessisse.

Tertia pars: *Actus unus intensus vel heroicus etiam sufficit ad habitum in statu perfecto acquirendum.* Nam ejusmodi actus æquivaleret pluribus actibus minus intensis ac profectis. Ergo si multis actibus comparatur habitus, poterit etiam comparari unico, secundum principium illud nuper ex Angelico Doctore exscriptum: *Quanto actio agentis est efficacior, tanto velocius inducit formam.* Atque hæc est plurium scriptorum doctrina (2) et, ut quibusdam videtur, etiam S. Thomæ, qui tamen non ponit exemplum nisi in habitu corporali, et quidem non operativo (3).

156. PROPOSITIO 3.^a **Actus priores ita disponunt, et concurrunt ad habitum perfectum generandum, ut aliquid reale ac permanens in potentia efficiant.**

(1) Vid. *Logic. Major.*, num. 208, pag. 797, seqq.

(2) Vid. Salas (ibid. num. 32), Rhodes (loc. cit. *Dico 2.^a*), Soar. lusit. (loc. cit. num. 235), Mastrium (loc. cit. num. 25).

(3) *Habitus autem corporales*, inquit, *possibile est causari ex uno actu, si activum fuerit magnæ virtutis, sicut quando medicina fortis statim inducit sanitatem* (1. 2. quæst. 51, a 3. fin. corpor.).

ad ceteros autem habitus non sufficit unus actus, nisi valde intensus sit aut heroicus.

Hæc propositio est contra Bartholomæum de Medina aliosque Thomistas ab ipso tacite laudatos, ex quorum sententia actus præcedentes *nihil in potentia produciunt*, «sed præparant eam, et disponunt ut ultimus actus ratione præcedentium generet habitum» (1): unde «potentia... tantummodo ex assuetudine operum *absque aliqua qualitate superaddita*, disponitur, ut producat habitum» (2). Propositio vero prout jacet, quoad rem ipsam videtur communissima, non enim continet quidpiam, quod merito rejici queat ab ulla ex prædictis quatuor opinionibus.

Probatur. Si primus actus nihil efficeret in potentia, hæc æque indisposita remaneret ad recipiendum aliquid per secundum actum, et idem dicendum foret de secundo actu respectu tertii, et respectu cuiuslibet subsequentis in quocumque numero. Atqui quamdiu potentia manet indisposita, nequit recipere habitum in statu perfecto. Ergo si actus, ex quorum repetitione gignitur habitus, nihil permanens relinquere in potentia, nunquam gigni posset habitus.

Confirmatur, quia actus omnes habitum præcedentes sunt ejusdem speciei. Ergo vel omnes præditi sunt virtute aliquid reale ac physicum producendi, vel nullus. Ergo si priores nihil efficiunt, neque postremus: vel si postremus generat habitum, etiam priores debent aliquid ad illum conduciens efficere.

157. **Dices 1.º** Actus quidem priores nihil *effective* produciunt in potentia, eam tamen *formaliter dispositam* relinquunt, sunt enim qualitates potentiam informantes; dispositionem porro sic a primo actu inchoatam, simili modo provehit, et auget secundus proportionaliter, ac postea tertius, et ita deinceps, donec post certum numerum a natura præscriptum veniatur ad aliquem actum, quo posito, habitus introduciatur. Resque declaratur exemplo, ab ipso S. Thoma adhibito, guttarum cavantium lapidem; nam postrema illarum totum facit effectum, quamvis priores nihil effecerint.

Hæc tamen explicatio difficillima est, fatente ipso Medina, a quo refertur, ac tandem recipitur. Nam formalis

(1) Medina, In 1.º 2.º, quæst. 51, art. 3. *Secundus modus dicitur*, quem in fine amplectitur.

(2) Id. ibid. in fin.

Actus priores ita disponunt ad habitum perfectum generandum, ut aliquid reale ac permanens in potentia efficiant.

Quædam objecta soluta.

dispositio tamdiu durat, quamdiu durat in subjecto forma ipsa, per quam formaliter causatur. Si quid ergo remanet, forma recedente, debuit ab ipsa forma effici. Atqui actus illico cessant, nec remanent in potentia. Ergo, cessante primo actu, vel adest in potentia aliquid reale, quo disponatur ad habitum, vel non: si adest, illud ab actu productum fuit, ideoque falsa est adversariorum sententia; si nihil reale adest, non potest dici potentia nunc magis disposita ad habitum recipiendum, atque ante actum, et sic secundus actus æque indispositum reperit potentiam, ac si non præcessisset primus; et consequenter nec est ratio, cur ille prior actus necessarius fuerit ad talem effectum.

Et quoniam eadem argumentatio fieri potest de secundo cæterisque subsequentibus actibus, patet falso statui, quod actus disponant formaliter potentiam, nihil in ea efficiendo. In quo est ingens discrimen inter actus secundos potentiariam et quamlibet formam permanentem. Hæc enim potest disponere potentiam formaliter, etiamsi nihil efficiat, quia cum permaneat usque ad alterius formæ adventum, tamdiu potest suum effectum formalem communicare, disponendo nempe suum subjectum; actus vero potentiæ, cum momento transeat, si nihil in ea relinquat post se ab ipsis productum, cessantes, nudam prorsus relinquunt potentiam. Exemplum etiam guttarum, lapidem cavantium, nihil juvat, sed magis vexat adversarios, quia, ut faretur idem Medina, priores guttæ aliquid reapse efficiunt in lapide, et nisi aliquo modo disponerent humectando, et paulatim emolliendo duritiem lapidis, non posset profecto gutta subsequens illum cavare (1).

Dices 2.º Priores actus nullam quidem in potentia producant positivam dispositionem, sed auferunt impedimenta, quæ obstant habitus introductioni—Verum impedimenta hujusmodi vel consistunt α) in aliquo habitu contrario, qui expellendus sit per priores actus ex eadem potentia, v. g. intellectu et voluntate; β) vel in temperamento et naturali propensione ad contrarium habitum; γ) vel denique in aliquibus aliis causis extrinsecis et accidentalibus. Atqui nihil

(1) Vide Suarez, loc. cit. num. 7, seqq.; Salsæ, Montesinos, etc.

horum sufficit ad negandam physicam efficientiam priorum actuum. **Non primum α).** Nam cum actu repetitione incipit acquiri habitus, non semper præcedit habitus contrarius, qui expellendus prius sit, in eadem potentia. Deinde etiam cum præcedit, non expellitur ille per actus priores in genere causæ formalis, sed efficientis. Nam actus virtutis v. g. et habitus oppositus vitii, et vicissim, non sunt formaliter contrarii, siquidem sunt affectiones et qualitates diversarum rationum. Ergo non se excludunt formaliter, nimirum ex mera impossibilitate simultanea ipsorum, sicut etiam patet ipsa experientia: nam potest quis actum intemperantiæ admittere, etiamsi habeat temperantiæ habitum. Ac proinde actus non potest excludere contrarium habitum nisi effective seu in genere causæ efficientis. Atqui nihil expellit efficienter formam positivam, nisi ponendo aliam formam cum priori impossibilem, quæ proinde desinat conservari a Deo, et sic pereat, prout alibi explicatum reliquimus (1). Ergo actus, ex quibus habitus efficitur si quando habitus contrarius removendus est ex potentia, eatenus illum expellunt, quatenus aliquid positivum producant in eadem potentia. Itaque actus priores, etiam cum adest impedimentum, aliquid debent efficere, quo paulatim crescente ac perfectiori facto, contrarius habitus desinat esse: et si nihil actus illi efficerent, numquam potentia disponderetur, quia numquam assequeretur formam novam impossibilem cum habitu expellendo.

Non secundum β). Nam neque temperamentum modificatur, nec naturalis propensio ad vitium minuitur, nisi acquisitione virtutis animæ et aliquo usu et exercitatione corporis, per quam interdum ipsa ejus dispositio aliquo modo immutatur. Ergo iterum actus illi priores aliquid positivum efficere debent.

Non tertium γ). Quia causæ illæ impediendi externæ et accidentales, si quæ occurrant, sunt vere per accidens, nec cadunt sub scientiam, et si consistunt in aliqua re positiva, non minuuntur per actum virtutis, nisi per positivam mutationem vel acquisitionem alicujus rei oppositæ. Ac denique

(1) Vide *Cosmolog.*, num. 360, seqq., pag. 1.214.

omnia ista impedimenta extrinseca, quæ non sunt in ipsamet potentia interiori elicente actum, non possunt impedire, quin actus efficiat aliquid in potentia, si alioqui natura sua activus est; quia illa omnia non sunt dispositiones, quæ reddant potentiam incapacem, aut in se minus aptam ad talem effectum recipiendum. Immo, si quis recte consideret, tota hæc repugnantia extrinsecam primo et per se ingerit difficultatem in ipso actu efficiendo, unde per ipsummet actum vincitur, et superatur illa repugnantia; respectu vero emanationis habitus, aut dispositionis ab actu, nulla est repugnantia, sed illa est mere naturalis, si alioqui est in actu aliqua materialis vis agendi. Quod autem hæc ibi insit, ex eo probamus, quod natura sua tam activus est primus actus, sicut quartus aut quintus, cum sint ejusdem rationis et intensionis, ut supponimus» (1).

Si dicas 3.º dispositionem, quam priores actus relinquunt provenire tantum ex memoria, quatenus post illos facilius apprehenditur, aut vividius representatur tale objectum vel similis actus ut conveniens, vel quatenus plures facilius occurrunt rationes ad sic operandum; varie respondebitur, opinor, pro varietate sententiarum circa naturam habitus, inferius examinandarum. Et generatim nunc forte dici potest, hoc ipsum jam arguere positivam aliquam efficientiam priorum actuum.

Confirmatur propositio auctoritate S. Thomæ, qui videtur apertissime asserere actibus præcedentibus efficientiam positivæ realitatis, qua potentia disponatur ad habitum perfectum, Relege superius exscriptum testimonium (2), cujus omnia pene verba et exemplum gustarum cavantium lapidem excludunt pure formalem dispositionem, et efficientem omnino reclamant.

158. PROPOSITIO 4.^a Dispositio illa positiva ad perfectum habitum, quæ per primum jam actum inchoatur, et per subsequentes perficitur, videtur essentiam habitus in gradu remisso possidere, quamvis nec nomen nec statum

(1) Suarez, loc. cit. num. 10.

(2) 1. 2. quest. 24. art. 6., ad 2.um; de virtut., quest. 1. art. 6. ad 11.um

justi et perfecti habitus sortiatur, donec repetitione actuum ita radicata sit, ut difficulter amoveri possit, et facilitatem simpliciter tribuat in operando.

Hanc sententiam, quæ communissima est inter nostrates, ut probaliozem, in re valde perplexa, propugnandam assumpsi. Ea est contraria illis Thomistis, qui arbitrantur actus non formaliter, ut voluere Bartholomæus de Medina et alii ejusdem Scholæ asseclæ, sed effective quoque disponere potentiam ad habitum perfectum, nempe aliquam physicam qualitatem in illa efficiendo, quæ tamen sit mera dispositio, et essentialiter distinguatur ab habitu, qui post certum numerum actuum generatur. Itaque controversia hæc tandem in illam incidit, quo pacto distinguantur *dispositio et habitus*, quæ sunt qualitates primi generis ab Aristotele assignatæ (1), sintne duæ species essentialiter distinctæ, an solum accidentaliter et sicut imperfectum et perfectum intra eandem speciem, sicut puer nondum evolutus ab homine jam formato. Utraque opinio concedit illud, quod priores actus efficiunt, nondum esse habitum in statu perfecto, sed dispositionem: discrimen est, quod nos putemus hanc dispositionem habere jam essentiam habitus, sicut v. g. embryo animatus habet essentiam hominis, eandemque ipsam fieri justum habitum per assecutionem novi gradus perfectioris absque mutatione specifica; verum adversarii volunt hanc dispositionem nondum sortiri essentiam etiam imperfectam et rudimentalem habitus, sed post certum numerum actuum, hujus loco virtute novi actus novam qualitatem produci, quæ habitus obtineat essentiam.

Probatur propositio 1.º Nulla est causa urgens asserendæ diversitatis essentialis inter dispositionem illam, quam actus primus et subsequentes efficiunt, et habitum perfectum. Ergo dispositio ejusmodi et habitus non essentialiter differunt, ac proinde dispositio illa, jam per primum actum inchoata quoad essentiam, habitus est, licet in gradu remisso et imperfecto; quamobrem nec nomen habitus accipit, donec convalescat, et certum intensionis gradum assequatur, qui facilitate ac promptitudine operandi dignoscitur.

(1) Vide *Ontolog.*, num. 327, pag. 030.

Dispositio illa ad habitum, a primo actu inchoata et per sequentes perfectam habere videtur essentiam habitus, licet nondum nomen et statum justus habitus sortiatur, donec magis radiceatur actuum repetitione.

Consequentia bona est, et probatur antecedens. In primis actus prior et subsequentes atque ultimus, per quem existit jam habitus perfectus, omnes sunt ejusdem speciei, et eundem influxum efficientem habent. Ergo effectus illis respondens ejusdem videtur esse debere essentiae, donec efficaciter probeatur contrarium. Præterea dispositio illa, jam a primo actu inchoata, incipit inclinare, ac facilitare potentiam, ita ut magis magisque inclinetur per subsequentes usque ad ultimum. Inclinationes vero istæ successive crescentes usque ad habitum non discrepant nisi gradibus intensionis, ut videtur experientia ipsa innotescere. Ergo dispositiones ipsæ et habitus, unde illæ inclinationes ac facilitates procedunt, gradu solo intensionis dici possunt discrepare, quin appareat ratio essentialem differentiam invehendi.

Dices. Habitus est qualitas valde radicata in potentia et difficulter mobilis; secus autem dispositio producta per primos et subsequentes actus, quia facile abjicitur. Atqui *facile et difficile mobile esse*, non important diversos status ejusdem rei secundum esse perfectum et imperfectum, sed diversas differentias essentielles. Ergo...

Respondeo 1.º Objectionem in terminis esse contra S. Thomam: *Difficile mobile non est differentia constitutiva habitus, nec enim dispositio et habitus sunt diversa species; alioquin non posset una et eadem qualitas, quæ fuit dispositio, postea fieri habitus. Sed facile mobile et difficile mobile se habent, sicut perfectum et imperfectum circa eandem rem* (1). Quarevis fateor S. Doctorem alibi contraria videri docere (2). 2.º Non solum habitus perfectus, sed etiam inchoatus seu dispositio est qualitas permanens, secus atque actus, quia non pendet, sicut hic, ex actuali efficiente influxu potentiae, unde ex hoc capite, saltem si sermo sit de potentiis immaterialibus, *quantum est de se*, stabilis videtur esse, quamvis facile abjici possit per contrarium actum, qui sæpe occurrere potest, et propterea dicitur absolute ac simpliciter mobilis, ad differentiam habitus, qui cum altiores jecerit radices, non solum est stabilis

(1) S. Thom., de malo, quest. 7, art. 2, ad 3.um

(2) Vid. 1. 2. quest. 49, art. 2, ad 3.um

ex sua conditione, sed neque ex contrariorum actuum impetu destrui potest, nisi pluries repetantur. Jam vero cum sermo est de qualitatibus permanentibus, hoc quod est facilius ægriusve posse destrui per contrarios actus, non videtur spectare ad essentialem differentiam, sed ad majorem minoremve perfectionem aut intensionem.

Prob. 2.º Dispositiones illæ productæ a prioribus actibus vel remanent, adveniente habitu perfecto specificè distincto ab illis, vel non. Atqui neutrum dici posse rationabiliter videtur. *Non potest dici remanere*, quia nulla est earum necessitas, præsentè habitu, nec adest ullum indicium vel effectus, unde illarum permanentia asseratur. *Non potest dici non remanere*; quia nulla ratio est, cur adveniente habitu, quem facit ultimus actus, perire debeat totum id, quod præcedentes fecerant, cum nullam habeant inter se contrarietatem vel repugnantiam, nec forma expellere solet dispositionem ad ipsam, nisi per accidens ob corruptionem subjecti, quod hic integrum prorsus manet. — *Dices* priorem dispositionem perire debere, quia superflua est. *Verum* ratione potius dicendum est novam qualitatem specificè distinctam non esse introducendam; quia superflua est, et nulla sufficiente ratione demonstratur? Si enim prima permanere potest, ac perfici, quid necesse est novam inducere, atque expellere priorem propter solam superfluitatem vitandam? (1).

Fateor probationes has rem plene non evincere, sed minus mihi videntur valere contrariæ, quas tamen fortiores oporteret esse, cum agitur de nova entitate invehenda.

159. *Dices 1.º* Quod post dispositiones in aliquo subjecto introductas producatur forma specificè distincta, et quidem per illas ipsas causas et vires, per quas prius materia disposita est, non est novum in Philosophia, sed passim cernitur in omnibus mutationibus substantialibus naturæ. Sic idem calor, qui magis magisque calefaciendo disponit materiam, tandem educit de potentia passiva illius formam substantialem ignis, etc. Ergo idem poterit dici de actibus relate ad habitum, eos videlicet potentiam prius disponere duntaxat, donec tandem unus illorum generet habitum. — *Respondeo*,

Quaedam
objecta distri-
buita.

(1) Suarez, loc. cit., num. 13; Salas, ibid., num. 29.

neg. conseq.: et ratio disparitatis est perspicua. In substantialibus mutationibus sensu ipso evidenter apparet novæ formæ distinctio specifica, tum a præcedenti forma corrupta, tum a quibusdam dispositionibus materiam præparantibus ad novæ formæ introductionem; at vero in habituum generatione nihil huiusmodi cernere est. Latum quidem intercedit discrimen inter effectum primi actus, per quem inchoatur dispositio, et postremi, per quem consummatur habitus productio; sed totum videtur situm esse solum penes graduum intensionem ejusdem realitatis. Vide enim, per successivos actus quomodo crescat facilitas. Si vero compares inter se effectum vel facilitatem obtentam per ultimum actum, per quem apparet jam habitus perfectus, et effectum ac facilitatem comparatam per proxime præcedentes actus, quantum, quæso, discrimen deprehendes? An tibi videtur discrimen istud esse essentialia, quale intercedit v. g. inter formam ignis et quascumque dispositiones, introductionem illius etiam proxime præcedentes? Mihi certe non videtur, sed situm potius penes magis et minus, sicut v. g. discrimen intercedens inter remissum et plus minusve intensum calorem.

Dices 2.º Habitus definitur qualitas per se stabilis ac difficile mobilis, dans promptitudinem facilitatemque operandi. Atqui dispositio illa, per primum et subsequentes actus introducta in potentia, nec est difficile mobilis, nec confert promptitudinem operandi. Ergo illa nondum habet essentialiam habitus.

Respondeo, dist. Major. Habitus definitur qualitas per se stabilis, etc., definitione essentiali, *neg.*; definitione descriptiva, *subd.*, Habitus in statu perfecto definitur ita, *conc.*; in statu imperfecto et formationis, in quo non meretur nomen habitus, sed tantum dispositionis, *neg. Trans. Min.*, et *neg. conseq.*

Nam definitio illa non est essentialis, sed tantum descriptio desumpta ex signis et effectibus habitus, quos non edit, nisi cum jam perfectum statum assequitur. Quid ergo mirum, si non quadret in dispositionem? Simili modo si hominem defines corpus animatum, loquela præditum, vel artium scientiarumque capax, descriptio convenire non potest infanti nec embryoni, quamvis essentia hominis polleant.

Dices 3.º Doctrina hæc destruit sententiam illam, quam nos ipsi probabiliter sustineri posse docuimus alibi, de distinctione nimirum reali inter dispositionem et habitum, qualitates ab Aristotele relatas in primo membro suæ quadripartitæ divisionis (1). Nam hic defendere cogimur distinctionem accidentalem, vel non essentialem, inter dispositionem et habitum. Immo vero paulo superius nos ipsi propugnativimus essentialem distinctionem habitus et actus, qui et ipse dispositio quædam est. Atqui hæc pugnantia videntur.—**Respondeo, neg. Min.** Primo, quia neque nunc negamus id, quod olim asseruimus, quod nempe *sustineri queat* dispositionem illam et habitum essentialiter distingui, quia fatemur doctrinam in hac nostra propositione rejectam probabilem esse; quamvis nostra nobis probabilior videatur, ideoque *de facto* sustineamus essentialem identitatem habitus et dispositionis per primos actus productæ. Quandonam autem demonstrarunt adversarii probabilem non esse sententiam hanc, solam tenentem accidentalem distinctionem inter hæc qualitates, quam propugnant Bœtius, Albertus M., Alexander Halensis, Ægidius Romanus, Scotus alique? Verum addo secundo, duplex genus dispositionum distingui posse, aliud earum, quæ ex natura sua et ex propriis causis est facile mobile, aliud earum, quæ, quamvis ex natura sua habeant esse perpetuum, possunt tamen ex contrariis causis externis facile abjici. Prioris generis dispositiones sunt actus secundi vel operationes potentiarum, quæ natura sua *ephimeræ* sunt, ut ita dicam, quia pendent ab influxu efficienti potentie; et hæ sunt essentialiter distinctæ ab habitibus, quod enim natura sua et ex propriis causis facile mobile est, et quod ex eadem natura et causis propriis difficile mobile est, videntur vere notabiliter, ideoque specificè, discriminari. Alterius generis dispositiones sunt inchoationes habituum per priores actus productæ, et hæ non essentialiter, sed solum sicut perfectum et imperfectum intra eandem speciem videntur discrepare; conveniunt enim in eo, quod ex natura quidem sua permanentes et stables sint, et discrepant duntaxat in eo, quod aliæ nequeant per externas causas facile moveri;

(1) Vide *Ontolog.*, num. 327, pag. 930-941.